

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Sh.M.Tairov

Favqulodda vaziyatlarda xavflarni boshqarish sohasida ilmiy-metodik asoslarni takomillashtirish va boshqaruv mexanizmlarni muvofiqlashtirish6

KIMYO

X.N.Abdikunduzov, A.A.Ibragimov, O.M.Nazarov

Mahalliy uzum navlarining urug'idan olingan moyning kimyoviy tarkibini tadqiq etish9

Z.A.Sulaymonova, B.B.Umarov, M.B.Navro'zova

Ferrosensaqlovchi kompleks birikmalar sintezi va iq spektroskopik tadqiqoti14

I.R.Askarov, M.M. Anvarova

Chemical composition and medicinal properties of pumpkin seed and its importance in folk medicine20

R.S.Jo'raev

Benzol-1,2,4-triil tris(2-((dietilkarbamotioil)tio)atsetat) sintezi24

I.R.Askarov, N.Kh.Abdurakhimova

Determination of quality and quantity indicators of «Ayritosh» food supplement30

I.O'.Normurodov, A.U.Choriyev, O.O.Xudoyberdiyeva, A.K.Abdushukurov

2-izopropil-5-metilfenil 2-((dietilkarbamotioyel) tio) asetat sintezi.....34

I.Askarov, Kh.Isakov, S.Mukhammedov

Ecological and toxicological properties of the biologically active complex of furfurolidendiurea with zinc acetate38

H.I.Ahunova, A.I.Kulonov, V.A.Shavkat

Diterpene alkaloid from delphinium oreophilum and antioxidant activity41

BIOLOGIYA

B.A.Niyazmetov, V.Karimov, B.Zaripov

Thermogenic respiration in mitochondria of some animals.....45

I.I.Zokirov, Sh.X.Yusupova

Shimoliy Farg'ona hududi no'xat agrobiotsenozida uchrovchi to'g'riqanotli hasharotlar bioekologiyasi50

V.Mahmudov, A.V.Mahmudov

Сравнительный анализ малого жизненного цикла многолетних кормовых злаков на адырах Узбекистана.....54

B.M.Sheraliyev, D.I.Komilova, Y.Q.Qayumova, Sh.A.Xalimov

Farg'ona vodiysidan barbatula (*teleostei: nemacheilidae*) urug'iga mansub baliq turi qayd etildi58

S.A.Omonova, I.U.Maxammadrasulov

O'zbekiston vizildoq qo'ng'izlari (*coleoptera, carabidae*)ning taksonomik tahlili64

M.M.Mamajonova, V.Mahmudov

Farg'ona viloyati hududiga introduksiya qilingan dorivor o'simlik turlarini qish mavsumiga tayyorlash agrotexnikasi.....67

O.A.Turdiboyev, M.X.Akbarova

Lamiaceae oilasiga mansub taksonlarning morfologik belgilarining qiyosiy tavsii.....69

Z.A.Jabbarov, T.Abdraxmanov, M.F.Fakhrutdinova, O.N.Imomov

Tuproq sog'lomligi ko'rsatkichlari va ularning qo'llanishi.....74

Г.Н.Шакирова

Виды минеральных удобрений, применяемых в хлопководстве, и нормы внесения.....81

M.K.Juliyev, L.A.Gafurova, M.D.Xolmurodova, B.E.Abdikairov

Ugam-chotqol milliy bog'ining tuproqlari va tuproq eroziyasi bo'yicha tadbirlar: muammolar va saqlash strategiyasi84

M.A.Muqimov

Dog'li yalangbaliq (*triplophysa strauchii*)ning farg'ona vodiysi sharoitida reproduktiv xususiyatlari88

FAVQULODDA VAZIYATLARDA XAVFLARNI BOSHQARISH SOHASIDA ILMIY-METODIK ASOSLARNI TAKOMILLASHTIRISH VA BOSHQARUV MEKANIZMLARNI MUVOFIQLASHTIRISH

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ БАЗЫ И ГАРМОНИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ В ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМИ РИСКАМИ

IMPROVING THE SCIENTIFIC-METHODICAL BASIS AND HARMONIZING MANAGEMENT MECHANISMS IN THE FIELD OF EMERGENCY RISK MANAGEMENT

Tairov Sherzodjon Mirzadjanovich¹

¹Farg'ona davlat universiteti, texnologik ta'lim kafedrasida dotsenti

Annotatsiya

Maqola favqulodda vaziyatlarda xavflarni boshqarish sohasida ilmiy-metodik asoslarni takomillashtirish va boshqaruv mexanizmlarni muvofiqlashtirishga asoslanadi. O'zbekiston Respublikasi o'ziga xos geografik joylashuvi tufayli ko'plab tabiiy ofatlar yuz berishi mumkin bo'lgan jiddiy geologik, iqlimiy tahdidlar va global iqlim o'zgarishi muammolari, respublika aholisi va iqtisodiyotiga doimiy salbiy ta'sir muammolari ochib berilgan.

Аннотация

Статья основана на совершенствовании научно-методических основ и координации механизмов управления, в области управления рисками чрезвычайных ситуаций. В связи с уникальным географическим положением Республики Узбекистан, серьезными геологическими и климатическими угрозами, которые могут вызвать множество стихийных бедствий, а также проблемами глобального изменения климата, выявлены проблемы постоянного негативного воздействия на население и экономику республики.

Abstract

The article is based on the improvement of scientific and methodological foundations and coordination of management mechanisms in the field of emergency risk management. Due to the unique geographical location of the Republic of Uzbekistan, serious geological and climatic threats, which can cause many natural disasters, and the problems of global climate change, the problems of permanent negative impact on the population and economy of the republic have been revealed.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat, xavfsiz xulq-atvor, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, professional o'qituvchilarni tayyorlash.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, безопасное поведение, личностно-ориентированный подход, подготовка профессиональных педагогов.

Key words: emergency situation, safe behavior, person-centered approach, training of professional teachers.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi o'ziga xos geografik joylashuvi tufayli ko'plab tabiiy ofatlar yuz berishi mumkin. Jiddiy geologik, iqlimiy tahdidlar va global iqlim o'zgarishi muammolari respublika aholisi va iqtisodiyotiga doimiy salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bundan tashqari, texnologik taraqqiyot o'zining salbiy tomonlarini ko'rsata boshladi, yer resurslarining tugashi va ulardan keng foydalanishning oqibatida resurslar, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy sohalardagi bir qator inqirozli hodisalar shuningdek, yangi texnogen tahdidlarning paydo bo'laboshladi. Tabiiy va texnogen sohalarda bir-biriga sezilarli darajada bog'lanib qoldi. Ilgari Respublikamizga xos bo'lmagan yangi turdagi ofatlar paydo bo'ldi. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy va ekologik xavflar Respublikamizda favqulodda vaziyatlar xavfi ancha yuqori.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Har yili respublika hududida 200 ga yaqin har xil turdagi favqulodda vaziyatlar qayd etiladi, O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, to'g'ridan-to'g'ri zarar ko'rgan turli xil inqirozli vaziyatlar taxminan 30-35 million AQSH dollarini tashkil etadi. Favqulodda vaziyatlar soni respublika xududida sodir bo'layotganlar muntazam ortib bormoqda.

Bularning barchasi aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish, ogohlantirish, kelajakdagi tahdidlar, xavf va xavflarni oldindan bilish, usullarni ishlab chiqish muammosining yangi yechimlarini izlashga undaydi.

FIZIKA-TEXNIKA

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan, favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini profilaktika va bartaraf etish sohasida olib borilayotgan ishlar samaradorligini oshirish, bashorat qilish va oldini olish maqsadida davlat dasturi tasdiqlangan. (O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2007-y., 14-son, 144-modda).

Chunki Mamlakatni rivojlantirish strategiyasida favqulodda vaziyatlarni kamaytirish, favqulodda vaziyatlar nafaqat tabiiy, balki texnogen, biologik, ijtimoiy va ziddiyatli xarakterga ega, ya'ni qarshi choralarini o'z ichiga olish lozim bo'lgan keng qamrovli strategiyani ishlab chiqish zarurati paydo bo'ldi. Ushbu favqulodda vaziyat guruhlarini ham mamlakat iqtisodiyoti, shuningdek, fuqarolarning hayoti va salomatligiga katta zarar yetkazadi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Davlat dasturida quyidagi hal etishi lozim bo'lgan ustuvor vazifalar belgilab berildi: yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlar bashorat qilish; o'z vaqtida avariya, tabiiy ofatlarning oldini olish, oqibatlarini yumshatish va ogohlantirish; aholini himoya qilishning yetarli darajasini ta'minlash va iqtisodiyotning xavfli ishlab chiqarish obyektlari barqarorligini oshirish; ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish va tabiiy va texnogen tahdidlardan, jamoat xavfsizligi va toifalangan obyektlar xavfsizligini oshirish, favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirish sohasida boshqaruvni muvofiqlashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish; integratsiyalashgan tizimni yaratish, aholini xabardor qilish va ogohlantirish, ilmiy-uslubiy asoslarni amalga oshirish, zamonaviy axborot-telekommunikatsiya texnologiyalari va texnik vositalardan foydalanishga asoslangan hayot xavfsizligi, toifalarga ajratilgan obyektlarda favqulodda vaziyatlar xavfi hamda ularning xavfsizligini talab darajasini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar majmuining elementlarini ishlab chiqish; xavfli hodisalar rivojlanishini monitoring tizimini takomillashtirish; favqulodda vaziyatlarda boshqaruv va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish usullarini takomillashtirish; favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, profilaktika sohasida boshqaruv xodimlari, aholini tayyorlash tizimlari va takomillashtirish; favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirish muammosini hal qilishda resurslar, tashkiliy, texnik, moliyaviy, moddiy va axborotni jamlash.

Favqulodda vaziyatlarda jabrlanganlar soni, davlat organlarining malakasini oshirish va aholini o'qitish so'nggi yillarda qisqarishga imkon berdi, fuqaro muhofazasi bo'linmalarining kuch va vositalarini mustahkamlash bo'yicha real ish olib borilmoqda. Biroq, baxtsiz hodisalar, ofatlar va tabiiy ofatlar, ulardan kelib chiqadigan moddiy yo'qotishlarga qarshi kurashish hokimliklar, vazirliklar va idoralar tomonidan yo'naltirilgan kuch va moliyaviy xarajatlar muhim bo'lishiga qaramay ta'siri kamaymayabdi. Bu asosan, odatda, allaqachon o'zini namoyon qilgan favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish bo'yicha ishlar olib borilganligi sabab bo'lmoqda.

XULOSA

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, xavf-xatarlarni tahlil qilish ilmiy jamiyati tajribasidan shuni ta'kidlash mumkinki, normativ talablar va amalga oshirish uchun bozordan oldingi hamda bozordan keyingi nazoratni tartibga solish maqsadlariga erishish ushbu kompleks ta'rifni o'z ichiga oladi. Biz uchun zarur bo'lgan jarayonlarga, ularning munosabati iqtisodiy qiymat yaratish nuqtai nazaridan bu jarayonlar tahlil qilindi. Keyin biz tartibga solish, harakatlarga xavflarni boshqarish, uning muhim funksiyalari va o'rnatish tushunchalari shu jumladan tizimli ravishda ushbu jarayonni taqdim etdik.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish kasallikning paydo bo'lishining o'z vaqtida oldini olish, xavfli tabiiy va texnogen tahdidlar oldini olish choralarini ustuvor amalga oshirish hamda ularning salbiy ta'sirini kamaytirish ancha tejamkor va samaraliroqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. «Pedagogika oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarining integrativ kasbiy faoliyatiga tayyorgarligi». Tairov Sh.M, Karimjonov D.U. Nishonov O.T. // 2023/1/9 // International Journal of Education, Social Science & Humanities.// Том 11 // Номер1// Страницы 226-230 // Издатель International FARS Publishers Impact factor (SJIF) = 6.786.
2. "Integration as a trend in the development of pedagogy"// Tairov Sh.M. // ISSN: 2776-0979, Volume 4, Issue 3, Mar., 2023.
3. "Fan va ta'limda integratsiya jarayonlarining o'zaro bog'liqligi"// Tairov Sh.M. (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.7 3(4), April, 2023.
4. "Changes in the functional capabilities of the female organism during sports" // Sh. M. Tairov// In Volume 4, Issue 3 of Academia Globe: Inderscience Research (AGIR) March, 2023.

5. "Pedagogik integratsiya ta'limni integrallash toifasi sifatida"// Sh. M. Tairov// (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.7 3(6), June, 2023.
6. «Bo'lajak o'qituvchilarning hayot faoliyati xavfsizligi va texnologik ta'lim sohasidagi kasbiy tayyorgarligi mazmuni o'rtasidagi bog'liqlik»./ Sh.Tairov, Sh.Dehqonova, S.Ismoilova./ Том1/ Номер4 / Страницы 7-9 // 2022/12/25.
7. «Use of foreign experience in the process of professional training of life safety teachers»// Sh.M.Tairov // Journal of Pedagogical Inventions and Practices // Том 13 // Страницы 1-2 // 2022/10/7.
8. «Sporchilarning oziqlanishi: masalaning mohiyati va muammolari».Sh M Tairov // 2022/6/5 // Ijodkor o'qituvchi // Том 2 // Номер19 // Страницы 287-290.
9. «Hayot faoliyati xavfsizligi tushunchasining mohiyati, inson faoliyatidagi tutgan o'rni». "Ilm-zakovatimiz – senga, ona-Vatan!" Том 3 // Номер 3-qism // Страницы 24-25 // 2022/5/20.
10. «Ishlab chiqarishda mehnatni muhofaza qilishning o'rni». Sh Tairov, X Vannopov. // Збірник наукових праць scientia. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/16056> // 2021/11/17.
11. «Moslashuv (adaptatsiya) davridagi organizm funksiyalarining dinamikasi va uning bosqichlari». //Sh. M.Tairov. // Новости образования: исследование в XXI веке. // Том1// Номер 3 // Страницы // 456-458. 2022/10/1.
12. «Hayot faoliyati xavfsizligi sohasida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning nazariy jihatlar». // Sh M Tairov. // IJODKOR O'QITUVCHI. // Том 2 // Номер 19 // Страницы 291-294 // 2022/6/5.
13. «Чрезвычайные и критические изменения климата в странах центральной Азии». Ш. М. Таиров, Б. Б. Абдуллаев. Universum: технические науки. Номер 2-1 (71) // Страницы 5-6 // 2020.
14. «Влияние терапии экватором и тессироном на клиническую симптоматику и функциональное состояние эндотелия сосудов у больных неспецифическим аорто-артериитом»./ Ш.М Таиров, М.А Абдуллаева, Е.Г Муйдинова, // Наука молодых–Eruditio Juvenium. // Номер 3 // Страницы 40-45 // 2015.
15. «Влияние пандемии на систему образования». Ш.М Таиров./ Наука сегодня: проблемы и пути решения. // 2021.